

Коч Світлана Вадимівна

Доктор політичних наук, професор кафедри політології.
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Узун Юлія Вадимівна

Доктор політичних наук, професор кафедри політології.
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ІНСТРУМЕНТАЛІЗАЦІЯ МЕМОРІАЛЬНИХ ПОЛІТИК ЯК ТЕХНОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ В ПРАКТИКАХ КРАЇН ЄВРОПИ

Пам'ять як соціальний феномен охоплює процеси збереження, передачі, інтерпретації та використання історичних подій та наративів, які впливають на спільну свідомість суспільства, а також забезпечують легітимацію стратегій соціального розвитку та методів політичного управління.

Сучасні еволюційні зміни, що відбуваються в форматі системних змін постмодерного суспільства: мультиплікація акторів та гібридизація просторових систем обумовлюють одночасне функціонування різних форматів меморіальних культур та векторів меморіальної поведінки. Цей процес значно посилений змінами, які відбуваються в системі міжнародних відносин, в форматі реструктуризації міжнародного порядку та логіки управління інтегрованими та національно-політичними просторами. Пам'ять, соціальний феномен і комеморативні практики, як інструмент управління соціально-політичними системами є предметом цілеспрямованих досліджень починаючи з 80-х років ХХ століття. Про це культові роботи Мориса Хальбвакса «Локальна пам'ять і таємниця пам'яті» (1980), Яна Ассмана «Культурна пам'ять і колективне забуття» (1992), П'єра Нора «Локальна пам'ять» (1984), Еміля Фурстаа «Забуті війни» (1989) і Хорхе Семпруна «Голоси із туману» (1987); П'єра Бурдьє «Рефлексивне суспільство» (2003); Джонатана Лоуєнталя «Пам'ять та тоталітарне суспільство» (1991) та інші.

Меморіальні стратегії соціально-політичних акторів різного таксономічного рівня формуються під тиском актуальних завдань: формування позитивного іміджу, зменшення ендогенних конфліктів, легітимація новітніх політичних завдань та векторів інтеграції та подібне. Сучасні комеморативні практики перетворили соціальну пам'ять на інструмент політичного менеджменту, який дозволяє ефективно впливати на конструювання та деконструкцію політичного та соціального простору.

Пошук оптимального погляду на минуле та вибір засобів комеморації історичних наративів є актуальним завданням сучасних національних держав. Оновлення національних проєктів проявляється в практиках перетворення

меморіальних політик в інструмент стратегічного управління, що дозволяє закріплювати версію минулого, яка відповідає політичним завданням. Оновлені меморіальні проекти на державному рівні реалізуються в Німеччині (Стратегія пам'яті Німеччини, 2019), Польщі (Polska Narodowa Strategia Pamięci i Kultury, 2018), Франції (Stratégie de la mémoire de la France, 2018), Португалія (Programa Nacional de Memória, 2019), Україна (Національна програма пам'яті та примирення, 2016) та інших країнах.

Прийняття подібних стратегій для держав Східної Європи передували динамічні стратегії «відмежовування» від історичного та соціально-політичного простору попередньої історичної доби, визначаючи її як «пострадянську» та «посткомуністичну», та запроваджуючи процес символічних репресій в вигляді зміни меморіальної іконографії, національних героїв та історичних наративів. Це завдання виконували спеціально створені інституції як: Управління документації та розслідування злочинів комунізму (Чехія, 1995), Інститут з розслідування комуністичних злочинів та пам'яті румунської еміграції (Румунія, 2005), Інститут дослідження тоталітарних режимів (Чехія, 2007), та інші.

Якщо для країн Західної Європи на початку XXI століття встали питання відносно створення спільної стратегії загальноєвропейської пам'яті, та вироблення спільних акцентів в інтерпретації історичної спадщини з метою закріплення результатів економічної інтеграції та вибудовування нової європейської наднаціональної політичної ідентифікації інтегрального типу, то для країн Східної Європи характерним залишається процес переосмислення формату національної стратегії в напрямку націоналізації. В цьому регіоні Європи найбільш помітним є процес переосмислення концепту «нації» як більш широкого за концепт «держави», що забезпечує можливість створення мережі функціональних структур для формування транскордонної системи національно-орієнтованих лобістських структур етнокультурного типу за межами кордонів держави. Про таку динаміку свідчать: Урядова програма Румунії (Національна стратегія для румун звідусіль, 2017); Урядова програма Болгарії (Національну стратегію для болгарських громадян та болгарських історичних громад по всьому світу, 2014); Урядова програма Угорщини (Політика для угорських громад за кордоном. Стратегічні рамки для угорських громад за кордоном, 2011) та інші.

Східноєвропейські національні держави опинились у ситуації *двох різноспрямованих векторів*: з одного боку, вони, навіть після приєднання до ЄС, продовжили розвивати національні доктрини модерного типу, коли нація визначає себе в межах історичних земель, де триває форматування національних ідентичностей на основі етнополітичних інтересів титульних націй та їх історичних наративів; з іншого боку, загальноєвропейські

постмодерні процеси, вимагають пошуку та визнання універсалізованих цінностей та спільних стратегій спрямовуючи комеморативні практики в напрямку визнання етнонаціональних цінностей як архаїчних, неактуальних, роблячи акцент на загальнонародських та загальноєвропейських стандартах.

Отже, країни Східної Європи, які на початку ХХ століття стали членами ЄС, постають типовим прикладом амбівалентних меморіальних політик. Для цієї групи країн характерним є намагання за допомогою меморіальних політик та комеморативних практик одночасно вирішувати різні соціально-політичні завдання: залишаючись у колі наднаціонального простору ЄС, конструювати національно-орієнтовану меморіальну стратегію: як це відбувається в Угорщині [1], Болгарії [2], Румунії [3], Польщі [4] і та інших. Пошук балансу між цими векторами розглядається ними як умова ефективного національного розвитку.

Для країн східноєвропейського регіону характерним є ситуація коли держави за допомогою амбівалентних меморіальних практик намагаються забезпечити максимально широкі умови політичної інтеграції, пристосовуючи національні доктрини до нових викликів постмодерного суспільства.

Динамічні процеси інструменталізації меморіальних політик в сучасному світі є відлунням змін, що відбуваються в системі управління політичними просторами та соціальними системами. Конструювання змістів та комеморативні зміни викликають не тільки семіотичну плутанину але і «дрейф пам'яті» в напрямку легітимації нових актуальних політичних акторів, які потребують визнання на легітимації

Список використаних джерел

1. Коч С. В. Майбутнє минулого, або політика пам'яті Угорщини: між національним та універсальним *Міжнародні та політичні дослідження*. 2023. Вип. 36 С. 61 - 72

2. Пашова А., Попова К., Пискова К, Ангелова М., Муратова Н., Воденичаров П. «Битки в миналото» или «Битки за миналото»: Българските национални модели на памет и политика на паметта. *Бюлетин «Либерален преглед в неделя»* 2021. URL.: <https://www.librev.com/index.php/prospects/science/4026-bitki-v-minaloto-ili-bitki-za-minaloto-balgarskite-natzionalni-modeli-na-pamet-i-politika-na-pametta> (дата звернення 03.01.2024 р.).

3. Коч С.В. Меморіальна політика сусідів України: від стратегії національного суверенітету до «Великих держав». *Політикус*. 2018. Вип.4. С. 46 - 50

4. Wójcik A. Polityka historyczna jako forma budowy izerunku Polski na

Мацшина Ірина Віталіївна

Доктор політичних наук, професор кафедри
політології та державного управління.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ORCID: 0000-0002-2988-620X

ПРАКТИКИ ФОРМУВАННЯ КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ

Історична освіта відіграє важливу роль у передачі історичних наративів і побудові колективних спогадів. Колективна пам'ять визначає групу, її цінності та норми, і в такий спосіб використовується для легітимізації поведінки групи.

Особливо в контексті травматичних національних подій, таких як війна. Аналіз саме *офіційно переданого спогаду* дає можливість зрозуміти соціальні функції, які виконують різні наративи.

На думку дослідників соціально спільні концепції передаються через оповідання. У нашому дослідженні, яке зосереджується на Другій світовій війні, ми розуміємо візуальну розповідь як сюжетну лінію, у наборі образів (тем), що зображують події та персонажів історії у вигляді історичної мапи, візуальних елементів, фотографії та ілюстрації. Візуальні образи є важливими носіями соціальних знань протягом поколінь.

Якість зображень, особливо порівняно з письмовими текстами, має емоційність та нагадування реальності, а часто й вигаданої реальності. Емоційні повідомлення, передані візуальними оповідями, перетворюють ілюстрації на потенційний засіб запропонувати читачу певну логіку та значення. Так візуальне зображення є потужним інструментом для рефлексії наративної емпатії. І може допомогти зрозуміти інструменти колективного запам'ятовування та визначити можливості зміни значень спільних наративів.

Сама сфера шкільної освіти має ієрархічну структуру підпорядкування, свої правила та норми й за всіма ознаками є типом інституту. Проте, наявність символів та ритуалів, горизонтальної комунікації, а також стійка форма в умовах змін, вказує, що освіта може бути й інституцією. Спираючись на власний ресурс, такий як навчальна програма, підручники, корпоративна культура, дійові актори та їх ролі, освіта відіграє значну роль в публічній політиці у просуванні ідей та цінностей. Освіта здатна просувати державну